

УДК 330.101

Сарана Л.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Східноєвропейського університету економіки і менеджменту

Луценко Н.О.

старший викладач кафедри маркетингу
Східноєвропейського університету економіки і менеджменту

КЛАСТЕРНА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

АНОТАЦІЯ

За сучасних умов ефективним напрямом регіонального розвитку є кластери. У статті наведено методологічний підхід до визначення сутності кластера, класифікації кластерів, формування та функціонування кластерів. Кластеризація науки, бізнесу та виробництва демонструє можливості продуктивного досягнення встановлених цілей регіонального розвитку. У межах реалізації регіональної кластерної політики досліджено роль Центру кластерного розвитку як основного координатора проєктів, що забезпечують розвиток та взаємодію учасників кластерів у регіоні. Отримані в результаті дослідження висновки дають змогу стверджувати, що реалізація кластерної стратегії розвитку регіону сприятиме підвищенню конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів, що формують регіональні кластери.

Ключові слова: кластер, кластерний підхід, регіональний розвиток, центр кластерного розвитку, суб'єкти економіки.

АННОТАЦИЯ

В современных условиях эффективным направлением регионального развития являются кластеры. В статье приведен методологический подход к определению сущности кластера, классификации кластеров, формированию и функционированию кластеров. Кластеризация науки, бизнеса и производства демонстрирует возможности продуктивного определенных направлений регионального развития. В рамках реализации региональной кластерной политики исследована роль Центра кластерного развития как основного координатора проєктов, обеспечивающих развитие и взаимодействие участников кластеров в регионе. Полученные в результате исследования выводы позволяют утверждать, что реализация кластерной стратегии развития региона будет способствовать повышению конкурентоспособности хозяйствующих субъектов, формирующих региональные кластеры.

Ключевые слова: кластер, кластерный подход, региональное развитие, центр кластерного развития, субъекты экономики.

ANNOTATION

Today clusters are the effective way in the development of the regional economics. In the article the authors present a methodological approach to the cluster character determining, classifications of clusters and their functioning. Clusterization of the science-business-production demonstrates possibilities of the production achievement of the selected purposes in the politics of the region development. The authors of the research analyze cases of cluster policy implementation in Ukraine to single out the tiers of cluster policy forming and implementation in region. The article studies the role cluster of the region as the main coordinator of cooperation between cluster participants in the region. The results of the research enable a conclusion that cluster policy implementation in region will improve the competitive ability of regional cluster entities.

Key words: cluster, cluster approach, regional development, center of the cluster development, economic entities.

Постановка проблеми. Формування ринкових засад суспільного розвитку забезпечує трансформацію організаційно-функціональної структури органів влади всіх рівнів. В умовах посилення конкуренції на внутрішніх ринках економіч-

ним пріоритетом для суб'єктів господарювання стає підвищення конкурентоспроможності регіональних інституцій. Зростаюча роль розвитку теоретичних концепцій стійкого соціально-економічного розвитку регіонів актуалізує потребу обґрунтування та реалізації конкурентних стратегій діяльності регіональних органів влади.

За сучасних умов господарювання значна кількість країн Європи зосереджує пріоритети довгострокового розвитку на регіональному кластероутворенні. Так, в Україні використання кластерів визнано дієвим інструментом економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності регіонів. Кластер фактично є рівнем формування виробничих зв'язків, що ґрунтується на інформаційних зв'язках між елементами кластера та зовнішнім середовищем. Кластери одночасно виконують такі функції:

- знижують витрати завдяки наблизженості взаємопов'язаних суб'єктів господарювання;
- поширюють інновації від одного суб'єкта до іншого, забезпечуючи постійне зростання продуктивності в кластері загалом.

Отже, використання теорії кластерів дає змогу розв'язати низку проблемних питань, зокрема підвищити інвестиційну привабливість регіону, покращити кадрову інфраструктуру, сприяти зайнятості населення, збільшити податкові надходження до регіонального бюджету.

Отже, застосування кластерного підходу до побудови або реструктуризації регіональних економічних систем дасть змогу в подальшому сформулювати пріоритети стійкого соціально-економічного розвитку регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто відзначити, що проблеми формування кластерів у різних просторових спеціалізаціях постійно перебувають у полі зору науковців.

Так, кластерна теорія у західних країнах на практиці почала впроваджуватись на початку 1990-х рр. завдяки працям М. Портера, М. Енрайта, Дж. Даннінга, Р. Мартіна. М. Портер розвинув концепцію кластерів на основі теорії конкурентних переваг. Суттєвий внесок у розвиток кластерної концепції зробив А. Маршалл. Також окремі атрибути кластерної теорії притаманні працям І. фон Тюнена, В. Лаунхардта, А. Вебера, В. Кристаллера (теорія розміщення виробництва).

Серед сучасних учених питанням регіональних кластерів присвячують свої праці О. Амоша, М. Войнаренко [4], Д. Крисанов [5], М. Кропивко [6], О. Мигранян [7], О. Празднічних [9], П. Саблук [6], В. Семцов, В. Чужиков [8] та інші.

Зокрема, О. Празднічних формулює кластер як «регіональну екосистему», яка забезпечує конкурентоспроможність своїх ключових учасників [9]. На думку М. Войнаренко, «кластер – галузево-територіальне добровільне об'єднання підприємств, що тісно співпрацюють з науковими установами і органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності кінцевої продукції та економічного зростання регіону [4].

О. Мигранян, стверджує, що кластер – це сукупність взаємозалежних груп успішно конкуруючих фірм, які утворюють «золотий перетин» усієї економічної системи держави й забезпечують конкурентні позиції на галузевому, національному й світовому ринках [7].

У Г. Свена та М. Превезера розуміння кластера також обмежується територіальною локалізацією фірм-учасниць, пов'язаних між собою галузевою спорідненістю [10].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень дефініції кластера та його регіоналізації, досі залишається низка питань, пов'язаних із побудовою оптимальних кластерних моделей економічного розвитку регіонів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною метою статті є визначення впливу кластероутворення на економічний розвиток регіонів.

Вклад основного матеріалу дослідження. У новітній практиці господарювання кластерні засади організації взаємодії господарюючих суб'єктів отримали розвиток під час розроблення регіональних стратегій розвитку. Отже, здебільшого регіональні кластери визначали як територіально обмежену систему, засновану на підвищеній концентрації взаємозалежних економічних суб'єктів з активними операціями, які спільно використовують природні, матеріальні й трудові ресурси.

Як показує сучасна практика, ефективність кластероутворення в регіонах досягається за рахунок об'єднання бізнесу, керівництва регіону та наукових інституцій, що дає змогу підвищити продуктивність праці, ефективність виробництва, знизити витрати, стимулювати регіональний розвиток інновацій тощо.

Кластери під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів можуть розвиватися в змішаних напрямках та створювати ефективні союзи з різноманітними інституціями, забезпечуючи існування регіональної кластеризації.

Кластеризація – це виокремлення групи з однаковими рисами й включення її до кластера. Основним призначенням кластеризації є підвищення конкурентоспроможності регіонів, гармонізація та консолідація ключових економічних інтересів у межах окремих галузях тощо. Ще однією позитивною стороною кластеризації є те,

що підприємства мають можливість оптимізувати свої витрати за допомогою об'єднання та спільної співпраці [3]. Процес економічної кластеризації реалізується на базі основних положень кластерної теорії, що обумовлює її абстрактний характер.

Узагальнюючи результати дослідження дефініції «кластер» та його місця в регіональному розвитку, ми створили алгоритм формування територіального кластера (рис. 1).

Так, на першому етапі здійснюється побудова моделі кластера регіону. Другий етап передбачає оцінку конкурентоспроможності побудованого кластера під впливом екзогенних та ендогенних факторів. На третьому етапі формується механізм реалізації кластера. Четвертий етап передбачає оцінювання ефективності кластера та розробку сценарію довгострокового розвитку регіону на основі вибраного кластера.

Отже, принцип дії алгоритму формування регіонального кластера загалом можна представити як послідовну зміну таких етапів:

- 1) визначення та постановка організаційної проблеми, розробка правових основ;
- 2) визначення учасників та межі кластера, аналіз потенціалу майбутньої структури;
- 3) побудова механізму функціонування кластера в різних розрізах;
- 4) розробка методики підвищення ефективності цього механізму.

Проте для створення дієвих регіональних кластерів може знадобитися певний час, протягом якого керівництво регіону може формувати певні кластерні елементи:

- визначити зацікавлені сторони в реалізації регіонального кластера;
- здійснити оцінювання наявних регіональних галузевих кластерів;
- сприяти створенню відповідного правового поля тощо.

Основним напрямом діяльності керівництва регіону на сучасному етапі має стати створення центру кластерного розвитку, що сприятиме підтримці кластерних ініціатив на основі виявлення та розвитку фундаментальних «ознак зростання» регіональної економіки.

Враховуючи наявну практику формування кластерів та запропонований алгоритм формування кластера економічного розвитку регіону (рис. 1), ми сформували послідовність створення центру кластерного розвитку регіону:

- 1) на основі оцінки виробничого, економічного, інвестиційного та інноваційного потенціалу регіону здійснюється оцінювання загального потенціалу регіону; на цьому етапі виокремлюються галузі, що забезпечують стабільне зростання економіки та мають високий потенціал кластероутворення;
- 2) з використанням індексу Херфіндала-Хіршмана, кривої Лоренса, коефіцієнтів локалізації виконується експрес-аналіз стану та потенціалу кластероутворення регіону; тобто відбувається виокремлення галузей та суб'єктів господарювання, на основі яких створюється відповідний кластер;

Рис. 1. Алгоритм формування кластера економічного розвитку регіону

Джерело: побудовано авторами

3) здійснюється оцінювання інноваційної інфраструктури регіону, що дає змогу визначити інноваційну спроможність та потенційних інвесторів регіону;

4) визначаються представники кластерних ініціатив регіону, їхня організаційно-правова форма, що будуть у подальшому забезпечувати підтримку кластера;

5) формування кошторису видатків центру, залучення потенційних інвесторів та зацікавлених учасників.

Створення та функціонування таких центрів дасть змогу не лише визначати пріоритетні напрями розвитку регіону, об'єднувати суб'єктів господарювання та створювати нові робочі місця, але й сприяти наповненню бюджету шляхом залучення інвестицій, реалізації новацій та підвищення інтелектуального капіталу.

Висновки. Узагальнюючи результати виконаного дослідження, зазначимо, що кластерні системи розвитку регіону формуються на основі трьох принципів залежно від структури, розміру та виду діяльності, а саме єдності інтересів учасників кластеру; концентрація; взаємодія.

Доречним буде зазначити, що, незважаючи на тривалу практику використання кластерів у вітчизняній економіці, загальний рівень клас-

теризації відбувається досить повільно, акумулюючись у центральних та індустріально розвинених регіонах. Отже, на наш погляд, процес кластеризації варто інтенсифікувати, адже саме кластерна політика сприяє подоланню регіональних диспропорцій розвитку. Основними напрямами з боку уряду у цьому регулюванні мають стати:

- створення сприятливого конкурентного середовища, підтримка конкуренції між учасниками ринку;
- подальша підтримка та підвищення урядом інноваційного потенціалу малого й середнього бізнесу регіону;
- реалізація кластерної політики, що враховує особливості розвитку регіону;
- забезпечення взаємодії органів влади, бізнесу, наукових установ, домогосподарств, які зацікавлені у сталому розвитку регіону.

Отже, основним напрямом підтримки кластерного розвитку має стати підвищення кластерних ініціатив, компетенцій його учасників на основі реалізації інформаційного та ресурсного забезпечення, тому застосування кластерного підходу дасть змогу поєднати фундаментальні особливості галузевого та територіального підходів до регіонального розвитку, розвиваючи та доповнюючи їх.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Портер М. Конкуренція / пер. с англ. Москва: издательский дом «Вильямс», 2005. 258 с.
2. Маршалл А. Принципи економічної науки: в 3 т. Москва: Прогрес. 1993. Т. 1. 416 с.
3. Амоша О., Ляшенко В. Перспективи формування транскордонних єврорегіональних інноваційних систем і нанотехнологічних кластерів. Соц.-екон. пробл. сучас. періоду України. 2008. Вип. 3. С. 159–176.
4. Войнаренко М. Конкуренція кластерів – шлях до відродження виробництва на регіональному рівні. Економіст. 2000. № 1. С. 12–15.
5. Крисанов Д., Удова Л. Кластеризація економічної діяльності та обслуговування як інструмент сталого розвитку сільських територій. Економіка України. 2009. № 10. С. 69–75.
6. Саблук П., Кропивко М. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки. Економіка АПК. 2010. № 1. С. 3–12.
7. Мигранян А. Теоретичні аспекти формування конкурентоспроможних кластерів у країнах з перехідною економікою. Вісник КРСУ. 2002. № 3. С. 33.
8. Чужиков В. Кластери як об'єкт державного регулювання. Вісник УАДУ. 2001. № 4. С. 160–167.
9. Праздничных А. Особые экономические зоны – это не кластеры. Коммерсант. 2006. № 51. С. 50.
10. Swann G.M.P., Preveser M. A Comparison of the Dynamics of Industrial Clustering in Computing and Biotechnology. Research Polisy, 1996.
11. Кластери – нові можливості для розвитку економіки регіону. URL: <http://isc.at.ua/publ/12-1-0-38>.

REFERENCES:

1. Porter M. (2006). Konkurencija [Competition], Publishing house "Williams", Moscow, Russia.
2. Marshall A. (1993). The principle of economics. Moscow, 416 p.
3. Amosha O., Ljashenko V. (2008). "Prospects of cross-border Euroregional innovation systems and nanotechnology clusters", Sots.-ekon. probl. suchas. periodu Ukrainy, vol. 3, p. 159–176.
4. Voynarenko M. (2000). The competition of clusters – before the virobniitsva vibrobitnva on the regional river Economist. Vol. 1, p. 12–15.
5. Krisanov D. (2009). Klasterizatsiya ekonomicheskoi diyalnosti ta obslugovuvannya yak instrument stalogo rozvytku sil's'kyh terytoriy. The Economy of Ukraine, vol 10, p. 69–75.
6. Sabluk P., Kropyvko M. (2010). "Clustering as a mechanism to boost competitiveness and social orientation Agricultural Economics", Ekonomika APK, vol. 1, p. 3–12.
7. Myhranian A. (2002). "Theoretical aspects of the formation of competitive clusters in countries with economies in transition". Vestnyk KRSU, no. 3, p. 33.
8. Chuzhykov V. (2001). "Clusters as an object of state regulation", Visnyk UADU, vol. 4, p. 160–167.
9. Prazdnichnykh A. (2006). Special economic zones are not clusters Kommersant. 2006. No. 51. P. 50.
10. Swann G.M.P., Preveser M. A Comparison of the Dynamics of Industrial Clustering in Computing and Biotechnology. Research Polisy, 1996.
11. Cluster – new opportunities for the development of economics. URL: <http://isc.at.ua/publ/12-1-0-38>.

Sarana L.A.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Finance, Banking and Insurance,
East European University*

Lutsenko N.O.

*Senior Instructor at Department of Marketing,
East European University*

CLUSTER POLICY AS A TOOL FOR IMPROVING THE COMPETITIVENESS OF THE REGIONAL ECONOMY

Sustainability of the regions in the era of economic globalization inevitably passes through competitiveness issue. One of the ways for achieving and increasing the competitiveness of regions, hence achieving economic and social prosperity of countries is the establishment, maintenance, and enlargement of clusters. In this article, the authors present a methodological approach to the cluster character determining, classifications of clusters and their functioning. The basis of cluster approach is an understanding of that clusters are a combination of geographically localized chains of independent organizations that have each other vertically (through a supply chain) and horizontal (in the line of competing, coordination and cooperation) connections, which bring competitiveness and growth. They provide a synergistic effect, i.e. achieve better results than the sum of companies' all component results. The enterprises that participate in clusters achieve higher competitiveness than if they operate alone.

Clusterization of the science-business-production demonstrates possibilities of the production achievement of the selected purposes in the politics of the regional development. The authors of the research analyse cases of cluster policy implementation in Ukraine to single out the tiers of cluster policy forming and implementation in the region. The article studies the role of Cluster of the region as the main coordinator of cooperation between cluster participants in the region.

The formation of clusters within a region is a powerful tool for increasing the productivity of firms, employment in the region, living standards in general, and also improving the infrastructure and links to state institutions. The results of the research enable a conclusion that cluster policy implementation in the region will improve the competitive ability of regional cluster entities.